



Complexnummer: 531951

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Fort a.d. Uppelse Dijk / Altena

Aantal complexonderdelen

8

Monumentnummers van complexonderdelen

531952, 531953, 531954, 531955, 531956, 531957, 531958, 531959

Woonplaats

Almkerk, Nieuwendijk, Werkendam

Gemeente

Altena

Provincie

Noord-Brabant

Locatie van het hoofdobject

Werkendam, Fort aan de Uppelse Dijk

Complexomschrijving

Cluster 80. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

COMPLEX FORT AAN DE UPPELSE DIJK / FORT ALTENA

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l' épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867 - ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit ver dragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaamd. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

FORT AAN DE UPPELSE DIJK / FORT ALTENA

Inleiding complex

Het FORT AAN DE UPPELSE DIJK / FORT ALTENA dateert in eerste aanleg uit het midden van de 19e eeuw en kwam als een ronde, aarden redoute met bomvrije toren, het geheel omgeven door een rond lopende gracht. Het werk, dat toen Fort Altena heette, was genoemd naar het Land van Altena, de waard waarin het is gelegen. Het fort is in het kader van de wapenwedloop van de jaren 1870 belangrijk gemoderniseerd in de periode 1878-1880. Het kreeg toen de langgerekte vorm die nu nog grotendeels bestaat en werd hernoemd tot Fort aan de Uppelse Dijk; had onder meer een functie als afsluiting van de accessen van de Rijksweg van Breda naar Gorinchem en van de Uppelse Dijk. In eerste aanleg was het fort als een zogenoemd torenfort uitgevoerd, met een rondom verdedigbare toren met een middellijn van 28 m. Bij de uitbreiding en modernisering van het werk is een andere weg bewandeld dan bij de meeste torenforten. Aan de frontzijde (zuid) van toren is aan weerszijden een er door keermuren mee verbonden bomvrij gebouw tot stand gebracht. De toren is toen enigszins verlaagd en ontdaan van een deel van de aarden dakdekking met de open batterij. Door de uitbreiding zijn drie bomvrije gebouwen achter één lange gevel ontstaan, met centraal de vooruit stekende driekwart cirkel van de oorspronkelijk vrijstaande toren. Het geheel wordt gedekt door aardwerken die alleen de gevels aan de keelzijde (noord) en die van de 'binnengevel' van de toren in het zicht laten. Naast het omgebouwde en uitgebreide hoofdvolume, dat de gebouwen A (toren met achterbouw) B en C omvat, kwamen nog enkele andere bomvrije bouwwerken tot stand, alsmede een aarden wal met hierin een aantal opstelplaatsen voor geschut. Bij de aanleg is een deel van de bestaande ronde gracht gehandhaafd en opgenomen in

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



de nieuwe gracht rond het werk. Hierbinnen ligt een halfrond terreplein, dat uitgang gaf naar een toegangsbrug. De rijksweg van Breda naar Gorinchem is bij de uitbreiding van het fort met bochten westelijk langs de fortgracht geleid, terwijl in samenhang hiermee aan de noordwestzijde, buiten de fortgracht een batterij is ingericht. In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog zijn Groepsschuilplaatsen Type P op en rond het fort gebouwd. Vermoedelijk zijn hiervan op het fort geen exemplaren meer aanwezig, maar er kunnen nog resten of sporen van deze werken of van loopgraven en geschutopstelplaatsen aanwezig zijn.

Na de oorlog zijn verschillende wijzigingen op en rond het fort gerealiseerd. Bij de opwaardering en gedeeltelijke tracéverlegging van de oude rijksstraatweg tot de huidige autoweg A 27 is een deel van het westen van het Fort aan de Uppelse Dijk opgeofferd, waardoor de gracht in dit gebied ten dele aan de westzijde van de snelweg is komen te liggen. De batterij ten noordwesten van het fort is bij de aanleg van de weg eveneens in het gedrang gekomen en vermoedelijk rest er weinig of niets van aan de oppervlakte. Mogelijk zijn van de groepsschuilplaatsen nog exemplaren of resten aanwezig. De wal is gedeeltelijk geëgaliseerd, maar relatief recent is vooral aan de frontzijde een restauratie / reconstructie uitgevoerd, waarbij reliëf en emplacements weer zijn teruggebracht / geaccentueerd. Langs de oostzijde van het fort is gebruik gemaakt van de fortgracht voor de aanleg van een noord-zuid gaande waterloop, die echter door dammen van de rest van de fortgracht is gescheiden. In feite ontstond hiermee een dam waarmee het fort aan twee zijden met belendende gronden is verbonden. Het terreplein tegenover de toren is deels begroeid, terwijl er ook een jonge loods is opgericht. De brug en een ernaast gelegen fortwachterswoning zijn verdwenen; de brug is vervangen door een dam. Een sluisje aan de noordoostzijde van het Fort aan de Uppelse Dijk is opgeruimd, maar mogelijk zijn er nog sporen of resten van het werk aanwezig. Anno 2010 en 2011 worden opnieuw restauratie- en reconstructiewerken uitgevoerd ten dienste van een exploitabele herbestemming.

Ligging en relatie met andere complexen

Het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena is aangelegd op een in meerdere opzichten strategische plaats. De Rijksstraatweg van Breda naar Gorinchem (aan de zuidwestzijde) als de Uppelse Dijk (aan de zuidoostzijde) waren gevaarlijke accessen die verdedigd werden om de weg tot het hart van de linie af te grendelen. De Rijksstraatweg kon overigens geïnundeerd worden, maar de Uppelse Dijk, die op een relatief hoge stroomrug ligt, niet. Het fort maakte deel uit van de voorverdediging van de Vesting Gorinchem, een van de belangrijkste vesting- en garnizoenssteden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het fort ligt centraal aan de binnenzijde van de brede inundatiezone van de waterlinie in het Land van Altena en kon dekking geven aan en krijgen van het Werk aan de Bakkerskil, het Fort bij het Steurgat en de vestingwerken bij Woudrichem. Het binnen de door de inundatiezone beschermde en door genoemde forten verdedigde gebied, vormde een bruggenhoofd voor eventuele teruggetrokken troepen van het veldleger uit Noord-Brabant. Tevens kon het de inundatievelden ten zuiden en ten oosten van het fort onder vuur houden en zo het kruisen van de wateren belemmeren. De schootsvelden en inundatievelden zijn in relatie tot het fort nog grotendeels gaaf herkenbaar.

Omschrijving complex

Het complex FORT AAN DE UPPELSE DIJK / FORT ALTENA bestaat uit een langgerekt, relatief ruim opgezet, door een gracht omgeven aardlichaam, met hierop een beperkt aantal grote en kleinere bomvrije, in baksteen uitgevoerde, aardgedekte bouwwerken uit verschillende perioden. Het ongeveer 3,5 ha beslaande fortcomplex bestaat in hoofdzaak uit een (nu) ongeveer 360 m lang en 90 (maximaal 160 m) breed, vrijwel west-oost gericht aardlichaam met aan beide uiteinden halve, hoekig uitgevoerde halve bastions en hiertussen een courtine, en hierbuiten een brede fortgracht. De keelzijde van het aardlichaam verloopt vrijwel recht in lijn met de gevels van het hoofdvolume, maar daarvóór (aan de noordzijde of keelzijde) bevindt zich een bijna halfrond terreplein als restant van de aanleg van het vroegere torenfort. De keelzijde eindigt aan weerszijden in halfronde bastions. Het fort wordt omgeven door een natte gracht en direct hierbuiten bevinden zich nog delen van de buitenoevers en onderdelen van de omleidings- en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



onderhoudswegen. Verder bevindt zich hier een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone van het Ministerie van Oorlog, de Militaire Landsgrond. Een bijzonder aspect aan het fort is dat het als enig bewaard, oorspronkelijk als torenfort gebouwd werk geen rivieraccess, maar twee landaccessen verdedigde.

De bescherming van het complex FORT AAN DE UPPELSE DIJK / FORT ALTENA betreft de volgende complexonderdelen:

-\tFORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN OPSTELPLAATSEN VOOR GESCHUT EN RESTEN WEGENSTRUCTUUR, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN DEEL OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDSWEGEN EN MET VAN OUDSHER DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE

-\tBOMVRIJE TOREN A

-\tBOMVRIJ GEBOUW, KAZERNE B

-\tBOMVRIJ GEBOUW, KAZERNE C

-\tBOMVRIJ GEBOUW, REMISE D

-\tBOMVRIJ GEBOUW E

-\tBOMVRIJ GEBOUW F

-\tBOMVRIJ GEBOUW G

Waardering complex

Het complex FORT AAN DE UPPELSE DIJK / FORT ALTENA is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van een torenfort met aardwerken uit de periode 1847, dat in een latere ontwikkelingsfase (1878-80) sterk is uitgebreid en waaraan toen bomvrije bouwwerken met aard- en metselwerk zijn toegevoegd. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog zijn enige betonnen groepsschuilplaatsen toegevoegd.

* Krijgshistorische en systeemwaarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde (verdedigings)werken die dienden tot of bijdroegen aan afsluiting en verdediging van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



- * Archeologische waarden vanwege mogelijk in de bodem aanwezige sporen en resten van groepsschuilplaatsen, loopgraven, geschutsopstellingen en dergelijke.
- * Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Werk aan de Bakkerskil, het Fort bij het Steurgat en tot de vestingwerken bij Woudrichem. Tevens is hier sprake van een vrijwel gave relatie met het schootsveld en de inundatievelden.
- * Het complex is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke onderdelen, kenmerken en vele omgevingskenmerken vertoont die destijds tot bouw en aanpassing aanleiding waren en het complex vertegenwoordigt tevens zeldzaamheidswaarden vanwege het feit dat het als oorspronkelijk torenfort een landacces verdedigde.
- * Het complex is grotendeels gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen de hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19e eeuw zijn bewaard en nauwelijks zijn gewijzigd.



Monumentnummer*: 531952

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	23 januari 2015
Kadaster deel/nr	82803/139

Woonplaats*

Almkerk, Nieuwendijk, Werkendam	Gemeente* Altena	Provincie* Noord-Brabant
------------------------------------	---------------------	-----------------------------

Locatiennaam

Werkendam

Locatieomschrijving

Fort aan de Uppelse Dijk

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Werkendam	S			3777
Werkendam	S			3772
Werkendam	S			3779
Werkendam	S			3755
Werkendam	S			3756
Werkendam	S			3778
Werkendam	S			3773
Werkendam	S			3771
Werkendam	S			3832
Werkendam	S			3833
Werkendam	S			2734
Werkendam	S			2176
Werkendam	S			2177
Werkendam	S			109
Werkendam	S			2178
Werkendam	S			117
Werkendam	S			2735
Werkendam	S			3152

Omschrijving**

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Cluster 80.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN OPSTELPLAATSEN VOOR GESCHUT EN RESTEN WEGENSTRUCTUUR, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN DEEL OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDSWEGEN EN MET VAN OUDSHER DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE als basale onderdelen van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena. Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is, behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd, die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en die de contouren bepaalden, alsmede bestrate paden en appelplaatsen. Forten werden meestal omgeven door een of meer natte of droge grachten om eventuele nadering van de omwalling of het fortterrein tot het laatst toe te belemmeren. De forten waren gewoonlijk slechts te bereiken via een of meerdere bruggen of via een smalle landengte. Waar om waterstaatkundige of andere redenen een permanente directe verbinding tussen binnen- en buitengebied bestond, was deze zodanig uitgevoerd dat hij niet of slechts met de grootste moeite te passeren was. Toepassing van zogenoemde ezelsruggen, monniken en / of hekwerken was dan gebruikelijk. Langs de buitenzijde van de grachten lag meestal een weg of pad met glacis. Zo'n weg of pad kon zowel in de vorm van een gedekte weg zijn aangelegd, als ook wel gelijk met of zelfs boven maaiveldniveau. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, uiteenlopend van onderhoudspad tot openbare weg, en ook van militaire gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. De toegangsbrug over de gracht is vervangen door een dam. Buiten de gracht bevindt zich vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone, de zogenoemde Militaire Landsgrond, waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had.

De aanleg van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena wijkt in zoverre van het algemene beeld af dat het qua structuur en omvang in de tweede ontwikkelingsfase sterk is gewijzigd en vergroot, terwijl het verder als één van de weinige was voorzien van een buitenwerk in de vorm van een batterij buiten de eigenlijke contouren; dit werk is vermoedelijk geheel verdwenen, maar mogelijk zijn er nog resten of sporen. Het oorspronkelijke ronde aardwerk van het torenfort is bij de uitbreiding deels gehandhaafd en vormt als zodanig een zeldzaam relict van zo'n aanleg. De openbare weg - dit geval een Rijksstraatweg - is bij de modernisering van het fort aan de westzijde op de buitenwal aangelegd. Verder omvatte het complex een sluisje, maar dit is vermoedelijk verwijderd; mogelijk bestaan er nog resten of sporen. De aardwerken van de wal zijn ten dele geëgaliseerd, maar in het recente verleden, vooral aan de zuidzijde gerestaureerd / gereconstrueerd, waarbij ook emplacements / opstelplaatsen voor geschut zijn hersteld of geaccentueerd. Een deel van de aanleg aan de westzijde ging verloren bij de constructie van de autosnelweg A 27 en aan de oostzijde vond enige aantasting plaats door het gebruik van de gracht voor de aanleg van een waterloop.

Omschrijving

FORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN OPSTELPLAATSEN VOOR GESCHUT EN RESTEN WEGENSTRUCTUUR, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN DEEL OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDSWEGEN EN MET VAN OUDSHER DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena, in hoofdzaak bestaande uit een relatief langgerekt, niet geheel symmetrisch aardwerk met verschillende niveaus. Tussen twee halfbastions aan de frontzijde waarvan de buitenzijde overwegend hoekige vormen bezit, een geknikte courtine, alle voorzien van opstelplaatsen. De aanleg en de aardwerken dateren in hoofdzaak van de periode 1878-1880, met een rest uit 1847: de aanleg omvat ook het vlakke, halfronde terrein of terreplein aan de keelzijde van het fort. De relatie met schootsveld en inundatievelden is mede dankzij het herstel van de wallen aan de frontzijde grotendeels gaaf. De aanaarding van de bomvrije gebouwen op het fort zijn deel van de aanleg. Het fortterrein wordt ten dele doorsneden door een padenstelsel, waarlangs de gebouwen en andere onderdelen en functies bereikbaar zijn. Tot die bereikbare functies behoren onder meer enige zogenoemde remises (bomvrije bergplaatsen voor geschut, munitie of ander materieel). De gracht van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena is nog vrijwel compleet aanwezig en vormt een omkadering van het aardwerk van het fort. Van de openbare omleidingswegen ligt de Rijksstraatweg op de westelijke buitenoever van de natte gracht en de Uppelse Dijk op de oost en noordoostelijke oever. Verder zijn er resten van het onderhoudspad. Op het fort staan hier en daar betonnen kisten voor strooizand. De oorspronkelijk met stenen grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de Militaire Landsgrond, is op de bij dit document behorende kaart aangeduid.

Waardering

De FORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN OPSTELPLAATSEN VOOR GESCHUT EN RESTEN WEGENSTRUCTUUR, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN DEEL OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDSWEGEN EN MET VAN OUDSHER DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met wegen- en padenstelsel, aarden dekking voor verschillende functies, gracht, omleidings- en onderhoudswegen en dergelijke en met een door middel van grenspalen aangeduide militaire zone, het geheel uit de jaren 1847 en 1878-1880.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de grotendeels gave en goed herkenbare relatie met het schootsveld en de inundatievelden.

* Het onderdeel is representatief omdat het verschillende fasen in de ontwikkeling van accesverdediging op grote schaal en in ten dele ongeschonden fysieke omgeving laat zien en in het bijzonder die van de toepassing van aarden dekking.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het in sinds omstreeks 1880 grotendeels ongewijzigde staat het systeem van bescherming door middel van aarden dekking en het eveneens grotendeels ongewijzigde grondplan laat zien.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Monumentnummer*: 531953

Status rijksmonument
Inschrijving register* 23 januari 2015
Kadaster deel/nr 82803/72

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Werkendam Altena Noord-Brabant

Locatiennaam Locatieomschrijving
Werkendam Fort aan de Uppelse Dijk

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Werkendam S 2176

Omschrijving**

Cluster 80.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE TOREN A, met aangebouwd, bomvrij gebouw, als gebouwde rest van de eerste aanleg van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena. Ronde, in zwaar metselwerk uitgevoerde, bomvrije toren, die de kern vormde van het uit 1847 daterende Fort Altena dat de verdediging was voor de accessen van de Rijksweg van Breda naar Gorinchem en de Uppelse Dijk. Torens op forten zijn tot in de jaren '60 van de 19e eeuw gebouwd, te beginnen in de Napoleontische Tijd; in Nederland - behoudens enkele uitzonderingen uit omstreeks 1810 - echter pas vanaf omstreeks 1840, waarbij de inzichten van militair ingenieur J.G.W. Merkes van Gendt sturend waren. Nederlandse torens op forten hebben gewoonlijk een ongeveer cirkelvormig grondplan met een diameter van enkele tientallen meters en ze waren gewoonlijk omgeven door een droge of een natte gracht. Ze zijn twee, drie of meer verdiepingen hoog en bestaan uit zwaar - meters dik - metselwerk. Uitgangspunt was dat de ronde vorm goed bestandig was tegen inslagen van kanonvuur, terwijl de defensieve kracht naar alle richtingen min of meer gelijkwaardig kon zijn. Door opstelling van ver reikend geschut bovenop de torens - waar tevens de uitkijk was gevestigd - dacht men in een gunstige verdedigende positie te verkeren. Voor de nabije(re) verdediging dienden (talrijke) schietgaten voor kanon- en geweevuur. Meerdere torens waren voorzien van een aarden dekking, mede waardoor ze als 'bomvrij' werden beschouwd. Het bomvrij zijn was een relatief begrip, dat gekoppeld was aan de inslagkracht van het vuur ten tijde van de bouw. Met de komst van geschut met getrokken loop en vooral van brisantgranaten, was het echter afgelopen met de torenforten: ze bleken toch tamelijk kwetsbaar, waren relatief gemakkelijke doelwitten en ze verloren hun defensieve vermogen dus binnen weinige jaren. Als gevolg hiervan zijn verschillende torens van hun hoogste verdieping(en) ontdaan en voorzien

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



van aarden beschermingswallen, in de vorm van contrescarps of contrescarpgalerijen. Wat bleef was hun functie als onderkomen voor manschappen en materieel. Bekende torens in de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn die te Weesp, het Fort Honswijk en het Fort bij Vuren. De meeste torens zijn opgenomen in met aarden werken en (natte) grachten omgeven aarden fortcomplexen, zoals ook die van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena. Bovendien is de toren enigszins verlaagd en ter weerszijden zijn de bomvrije aanbouwen B en C gebouwd.

Omschrijving

BOMVRIJE TOREN A, bestaande uit een ronde, bakstenen toren van twee bouwlagen, inclusief kelderverdieping. De toren heeft een diameter van circa 28 m. De gevel van de toren is omstreeks 7 m hoog en bevat een beperkt aantal toegangsopeningen en vensters onder halfronde boog (en toog) en voorzien van ijzeren deuren en hiernaast een (groter) aantal dicht gemetselde gevelopeningen van verschillend formaat. Bovenop een aarddekking; centraal hierin een open binnenplaats met diameter ca. 10 m, met bakstenen gevel en vensteropeningen onder halfronde boog, met sluitsteen en roedeverdeling en getoogde toegang. In het interieur onder meer zware, (meest groen)geschilderde, houten deuren en een beklinkerde vloer op een later aangebrachte betonlaag. De kelderverdieping is eveneens voorzien van een betonlaag uit dezelfde periode.

Waardering

De BOMVRIJE TOREN A, met aangebouwd, bomvrij gebouw van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1841-1864, namelijk een voorbeeld van een toren op een fort, gebouwd naar inzichten van militair ingenieur J.G.W. Merkes van Gendt.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is zeldzaam omdat het een voorbeeld is van een toren waarvan de bovenste laag met open batterij om militair-strategische redenen is verwijderd en die daarna links en rechts ervan is voorzien van de bomvrije aanbouwen B en C. Bijzonder en hiermee van zeldzaamheidsbetekenis is het feit dat de toren niet is gebouwd als onderdeel van een rivierverdediging maar als landverdediging.

* Het onderdeel is, inclusief de bijzondere verbouwing, goed bewaard omdat vele kenmerkende onderdelen in exterieur en interieur behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Subcategorie

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Waarnemingspost (B)

Waarnemingspost(B11)



Monumentnummer*: 531954

Status rijksmonument
Inschrijving register* 23 januari 2015
Kadaster deel/nr 82803/89

*Woonplaats** Werkendam
*Gemeente** Altena
*Provincie** Noord-Brabant

Locatiennaam Werkendam
Locatieomschrijving Fort aan de Uppelse Dijk

*Kadastrale gemeente** Werkendam
*Sectie** S
*Kadastraal object**
Appartement aanduiding
Grondperceel 2176

*Omschrijving***

Cluster 80.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ GEBOUW, KAZERNE B als een door een aarden dekking tegen inslagen van projectielen beveiligd onderkomen voor manschappen en materieel. Kazerne B is aan de linkerzijde (oost) als aanbouw aan de Toren A, ermee verbonden door middel van een keermuur. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber.

Een kazerne is een verblijfsgebouw voor soldaten en hun uitrusting. Het waren de Fransen die eind 18e, begin 19e eeuw het stelsel invoerden soldaten in kazernes te legeren; kazernes zijn vanaf die tijd deel gaan uitmaken van forten, maar hiernaast zijn er ook vele als afzonderlijke bouwwerken binnen of buiten de bebouwde kommen (steden) tot stand gekomen. De binnen de 19e-eeuwse forten

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



en andere werken gesitueerde kazernegebouwen waren gewoonlijk als bomvrije onderkomens geconstrueerd, dat wil zeggen dat ze bestand dienden te zijn tegen vijandelijk vuur. Als bouw materiaal werd aanvankelijk metersdik metselwerk en later (gewapend) beton toegepast, terwijl als dekking van het dak en de frontzijde(n) bovendien een aanaarding plaatsvond. De niet binnen forten of andere werken gelegen kazernes waren al dan niet speciaal voor die bestemming opgerichte en ingerichte gebouwen met accommodatie voor de (permanente) legering van militairen, vaak ook voorzien van andere militaire faciliteiten, zoals exercitieterreinen.

Omschrijving

Aan de linkerzijde (oost) naast Toren A van het Fort aan de Uppelse Dijk gebouwd BOMVRIJ GEBOUW, KAZERNE B. Het gebouw is aan drie zijden en op het dak door aardwerken gedekt en dateert van omstreeks 1880. De op rechthoekige plattegrond gebouwde, bakstenen kazerne omvat vier traveeën van twee bouwlagen, met links een travee met één bouwlaag onder hellend geveleind en rechts een korte keermuur als koppeling met de toren. De gevel is geleed door traveeën met centrale toegangsopeningen en ter weerszijden een venster; op de verdieping steeds drie vensters. Pendant van Bomvrij Gebouw, Kazerne C, gelegen aan de westzijde van toren A. Groen geschilderde deuren en luiken. Interieur met getoogde plafonds en onderling verbonden ruimten van verschillend formaat. Gebouw is gedeeltelijk onderkelderd ten dienste van een waterberging.

Waardering

BOMVRIJ GEBOUW, KAZERNE B van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel van omstreeks 1880, namelijk een voorbeeld van een door aardwerken beschermde kazerne / bomvrij gebouw.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder die met de toren A en de pendant van dit gebouw, Bomvrij Gebouw / Kazerne C.

* Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een onderkomen voor manschappen en materieel als onderdeel van een fort in het laatste kwart van de 19e eeuw.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat diverse kenmerkende onderdelen in exterieur en interieur behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Kazerne

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Monumentnummer*: 531955

Status rijksmonument
Inschrijving register* 23 januari 2015
Kadaster deel/nr 82803/54

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Werkendam Altena Noord-Brabant

Locatiennaam Locatieomschrijving
Werkendam Fort aan de Uppelse Dijk

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Werkendam S 2176

Omschrijving**

Cluster 80.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ GEBOUW, KAZERNE C als een door een aarden dekking tegen inslagen van projectielen beveiligd onderkomen voor manschappen en materieel. Kazerne C is aan de rechterzijde (west) als aanbouw aan de Toren A, ermee verbonden door middel van een keermuur. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber.

Een kazerne is een verblijfsgebouw voor soldaten en hun uitrusting. Het waren de Fransen die eind 18e, begin 19e eeuw het stelsel invoerden soldaten in kazernes te legeren; kazernes zijn vanaf die tijd deel gaan uitmaken van forten, maar hiernaast zijn er ook vele als afzonderlijke bouwwerken binnen of buiten de bebouwde kommen (steden) tot stand gekomen. De binnen de 19e-eeuwse forten

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



en andere werken gesitueerde kazernesgebouwen waren gewoonlijk als bomvrije onderkomens geconstrueerd, dat wil zeggen dat ze bestand dienden te zijn tegen vijandelijk vuur. Als bouw materiaal werd aanvankelijk metersdik metselwerk en later (gewapend) beton toegepast, terwijl als dekking van het dak en de frontzijde(n) bovendien een aanaarding plaatsvond. De niet binnen forten of andere werken gelegen kazernes waren al dan niet speciaal voor die bestemming opgerichte en ingerichte gebouwen met accommodatie voor de (permanente) legering van militairen, vaak ook voorzien van andere militaire faciliteiten, zoals exercitieterreinen.

Omschrijving

Aan de rechterzijde (west) naast de Toren A van het Fort aan de Uppelse Dijk gebouwd BOMVRIJ GEBOUW, KAZERNE C. Het gebouw is aan drie zijden en op het dak door aardwerken gedekt en dateert van omstreeks 1880. De op rechthoekige plattegrond gebouwde, bakstenen kazerne omvat vier traveeën van twee bouwlagen, met rechts een travee met één bouwlaag onder hellend geveleind en links een korte keermuur als koppeling met de toren. De gevel is geleed door traveeën met centrale toegangsopeningen en ter weerszijden een venster; op de verdieping steeds drie vensters. Pendant van Bomvrij Gebouw, Kazerne B, gelegen aan de oostzijde van toren A. Groen geschilderde deuren en luiken. Interieur met getoogde plafonds en onderling verbonden ruimten van verschillend formaat. Gebouw is gedeeltelijk onderkelderd ten dienste van een waterberging.

Waardering

BOMVRIJ GEBOUW, KAZERNE C van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel van omstreeks 1880, namelijk een voorbeeld van een door aardwerken beschermde kazerne / bomvrij gebouw.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder die met de toren A en de pendant van dit gebouw, Bomvrij Gebouw / Kazerne B.

* Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een onderkomen voor manschappen en materieel als onderdeel van een fort in het laatste kwart van de 19e eeuw.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat diverse kenmerkende onderdelen in exterieur en interieur behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Monumentnummer*: 531956

Status rijksmonument
Inschrijving register* 23 januari 2015
Kadaster deel/nr 82803/63

*Woonplaats** Werkendam
*Gemeente** Altena
*Provincie** Noord-Brabant

Locatiennaam Werkendam
Locatieomschrijving Fort aan de Uppelse Dijk

*Kadastrale gemeente** Werkendam
*Sectie** S
*Kadastraal object**
Appartement aanduiding
Grondperceel 2176

Omschrijving**

Cluster 80.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ GEBOUW, REMISE D als representant van een type bomvrije bouwwerken dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking en dat alleen een gevel aan de keelzijde bezit. Het bomvrije gebouw D, gelegen op het zuidwestelijk halfbastion, is ingericht als kruitmagazijn en geschutsremise. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen en gewelven), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Het bomvrije gebouw, remise D, is uitgevoerd in baksteen en omvat, door de ligging van het werk in het waltalud, bovengrondse bouwlagen op twee niveaus en een kelderverdieping. Toegangsdeur rechts later ingebracht in verkleind kozijn.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Het BOMVRIJ GEBOUW, REMISE D bevindt zich aan de zuidwestzijde van het werk in de frontwal en strekt zich daar met een ca. 40 m lange, relatief lage gevel uit over twee 'gelijkvloerse' niveaus: het rechter deel van de remise ligt op een verdiepingniveau hoger dan in het linker deel. Dit niveauverschil hield verband met de (oorspronkelijke) inrichting van de hoofdwal ter plaatse met een lage flank voor grachtverdediging en een hoge flank voor de bestrijking van de Uppelsedijk en het voorterrein. Het werk is bovenop en aan de drie frontzijden gedekt met aardwerken; alleen een gevel aan de noordzijde is zichtbaar. De gevel van het rechter deel eindigt in een stompe punt, helt flauw naar links en verloopt verder horizontaal, om dan in een schuine keermuur te eindigen. Het bomvrij gebouw, remise D is uitgevoerd in baksteen, kreeg een sobere vorm, vrijwel zonder plastic of kenmerken van geleding. Een beperkt aantal, deels dichtgezette gevelopeningen, waaronder een later gewijzigde, onder drie rollagen getoogde toegang rechts en een van oorsprong kleinere toegang, lager in het linkse geveldeel. In het interieur onder meer een gemetselde trap die langs meerdere getoogde ruimten voert en een gang die eveneens toegang geeft tot verschillende aanliggende ruimten. Een munitielift, een eenvoudig privaat, vele houten deuren en inwendige vensters maken deel uit van het in belangrijke mate authentieke interieur van het bouwwerk. Behoudens enkele wijzigingen in de gevel is het gebouw gaaf en tevens is het in goede staat.

Waardering

Het BOMVRIJ GEBOUW, REMISE D van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het onderdeel is relatief zeldzaam en representatief omdat het een van de weinige gebouwen is, die ingericht ten behoeve van een lage en hoge flank.

Het betreft hier een onderdeel van omstreeks 1880, namelijk een voorbeeld van een door aardwerken beschermd, bomvrij gebouw voor opslag van materieel.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een onderkomen voor materieel als onderdeel van een fort in het laatste kwart van de 19e eeuw.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat diverse kenmerkende onderdelen in exterieur en interieur behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Monumentnummer*: 531957

Status rijksmonument
Inschrijving register* 23 januari 2015
Kadaster deel/nr 82803/127

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Werkendam Altena Noord-Brabant

Locatiennaam Locatieomschrijving
Werkendam Fort aan de Uppelse Dijk

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Werkendam S 2176

Omschrijving**

Cluster 80.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ GEBOUW E als representant van een type bomvrije bouwwerken dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking en dat alleen een gevel aan de keelzijde bezit. Het Bomvrij gebouw E ligt aan de westzijde van het fort, tussen gebouw C en het bij de aanleg van de autoweg A 27 verdwenen kleine, halfronde bastion. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen en gewelven), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Toegangsdeur later ingebracht in verkleind kozijn.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



BOMVRIJ GEBOUW E, westelijk op het fort gelegen, is een aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt, bakstenen bouwwerk, waarvan alleen de ongeveer 17 meter lange noordgevel zichtbaar is. Het bomvrij gebouw E is uitgevoerd in baksteen, kreeg een sobere vorm, vrijwel zonder plastiek of kenmerken van geleiding. Links een als keermuur aflopend geveldeel. Een beperkt aantal gevelopeningen, waaronder een later gewijzigde, onder rollagen getoogde toegang en rechts hiervan een door een ijzeren luik gesloten venster. Het interieur is niet bezocht.

Waardering

Het BOMVRIJ GEBOUW E van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel van omstreeks 1880, namelijk een voorbeeld van een door aardwerken beschermd, bomvrij gebouw.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een bomvrij onderkomen op een fort uit het laatste kwart van de 19e eeuw.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat diverse kenmerken in het exterieur behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Monumentnummer*: 531958

Status rijksmonument
Inschrijving register* 23 januari 2015
Kadaster deel/nr 82803/134

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Werkendam Altena Noord-Brabant

Locatiennaam Locatieomschrijving
Werkendam Fort aan de Uppelse Dijk

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Werkendam S 2176

Omschrijving**

Cluster 80.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ GEBOUW F als representant van een type bomvrije bouwwerken dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking en dat alleen een gevel aan de keelzijde bezit. Het Bomvrij gebouw F ligt aan de oostzijde van het fort, halverwege tussen gebouw B en het kleine, halfronde bastion. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen en gewelven), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Beide toegangsdeuren later ingebracht in verkleinde kozijnen.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



BOMVRIJ GEBOUW F, oostelijk op het fort gelegen, is een aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt, bakstenen bouwwerk, waarvan alleen de ongeveer 25 meter lange noordgevel zichtbaar is. Het bomvrij gebouw F is uitgevoerd in baksteen, kreeg een sobere vorm, vrijwel zonder plastiek. De gevel is enigszins geleed door een viertal getoogde bogen, zichtbaar door drielaagse strekken. Links een als keermuur aflopend geveldeel. Drie gevelopeningen: onder beide linkse getoogde bogen later gewijzigde toegangen, eveneens onder getoogde boog en onder de derde getoogde boog een door een houten luik gesloten venster. De vierde boog is gesloten. Het interieur is niet bezocht.

Waardering

Het BOMVRIJ GEBOUW F van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel van omstreeks 1880, namelijk een voorbeeld van een door aardwerken beschermd, bomvrij gebouw.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een bomvrij onderkomen op een fort uit het laatste kwart van de 19e eeuw.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat diverse kenmerken in het exterieur behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



Monumentnummer*: 531959

Status rijksmonument
Inschrijving register* 23 januari 2015
Kadaster deel/nr 82803/112

*Woonplaats** *Gemeente** *Provincie**
Werkendam Altena Noord-Brabant

Locatiennaam *Locatieomschrijving*
Werkendam Fort aan de Uppelse Dijk

*Kadastrale gemeente** *Sectie** *Kadastraal object** *Appartement aanduiding* *Grondperceel*
Werkendam S 2176

*Omschrijving***

Cluster 80.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ GEBOUW G als representant van een type bomvrije bouwwerken dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking en dat alleen een gevel aan de keelzijde bezit. Het Bomvrij gebouw G ligt aan de oostzijde van het fort, tussen gebouw C en gebouw F. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen en gewelven), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Dubbele toegangsdeur later ingebracht in iets verkleind kozijn.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument



BOMVRIJ GEBOUW G, op de oostelijke helft van het fort gelegen, is een aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt, bakstenen bouwwerk, waarvan alleen de ongeveer 15 meter lange noordgevel zichtbaar is. Het bomvrij gebouw E is uitgevoerd in baksteen, kreeg een uiterst sobere vorm, vrijwel zonder plastic en nauwelijks geleiding. Links en rechts een als keermuur aflopend geveldeel. Eén gevelopening, namelijk een later gewijzigde, onder rollagen getoogde toegang. Het interieur is niet bezocht.

Waardering

Het BOMVRIJ GEBOUW G van het Fort aan de Uppelse Dijk / Fort Altena is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel van omstreeks 1880, namelijk een voorbeeld van een door aardwerken beschermd, bomvrij gebouw.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een bomvrij onderkomen op een fort uit het laatste kwart van de 19e eeuw.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat diverse kenmerken in het exterieur behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument